

*Årbog for arbejderbevægelsens historie*, 13, København: Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, 1983, 240 s., 130,00 kr.

Trods socialismens egen påstand om at være identisk med det ultimative demokrati, den totale realisering af ægte lighed og total participation, er det umuligt at se bort fra, at de to størrelser i virkelighedens verden har levet et temmelig problemfyldt samliv. Måske netop på grund af socialismens utopiske forestilling om at være det rette demokrati. Faktisk er det ikke lykkedes noget erklæret socialistisk regime at bevare de borgerlige frihedsrettigheder i et omfang, der har kunnet tilfredsstille socialismens mindre entusiastiske tilhængere. Fra USSR til Nicaragua. De, der ikke er 100% for (den herskende partiline), bringes hurtigt i en position, hvor de er imod. Det kan hverken den ene eller anden af de to positioner være tjent med, og det er da også gået op for de fleste tilhængere af det nye venstre – hvis de da ikke for længst er vandret andre steder hen i det politiske spektrum.

I denne situation er det værdifuldt endnu engang at besinde sig på den organiserede arbejderbevægelses gamle, men evigt aktuelle afsøgninger af forholdet mellem (socialistiske) mål og (demokratiske) midler. Det har redaktionen af *Årbog for arbejderbevægelsens historie* meget fortjenstfuldt gjort til tema for 1983-publikationen.

Dilemmaet for socialismen i mellemkrigstiden såvel som i dag er tydeligst formuleret af Niels Christian Sidenius i optakten til en behandling af kominterns demokratiteori og -praksis: "den vej, der nogle steder har vist sig farbar (omvæltninger a la den russiske revolution) er ikke politisk acceptabel, hvorimod den politisk acceptable vej ikke hidtil har været farbar" (s. 42). Trods forhåbningerne og det dybe humane engagement i den socialistiske tradition er det i praksis blevet til et valg mellem (politisk) demokrati og socialisme, forstået som en mere ligelig fordeling. Og endda en socialisme som ikke entydigt formår at overbevise om, at den er mere produktiv eller retfærdig som samfundssystem.

Curt Sørensen rehabiliterer i en velinformeret og grundig artikel den oprindelige marxistiske debat om demokrati og socialisme. Han undersøger hovedpositionerne hos Kautsky, Lenin og Rosa Luxemburg i begyndelsen af det 20. århundrede (især i den såkaldte massestrejkedebat omkring 1905) og igen i tiden umiddelbart efter den russiske revolution og afslutningen af 1. verdenskrig. Alle tre teoretikere var enige om, at målet måtte være en eller anden total ændring af det eksisterende, kapitalistiske samfundssystem, men var helt uenige om midlerne. I den kortfattede gennemgang lykkes det Curt Sørensen at overbevise om, at de tre forfattere (og deres respektive baglande) faktisk havde tænkt nøje og omhyggeligt over betingelserne for og omkostningerne ved det borgerlige demokrati. Om man føler sig overbevist af konklusionen: At Lenin og Rosa Luxemburg havde en klarere forståelse af begrænsningerne og modsætningerne i det borgerlige demokrati end Kautsky, er en anden sag. Faktisk er det umuligt at afgøre et historisk-sociologisk sagforhold på grundlag af en rent idéintern drøftelse som den foreliggende. Idéhistorisk kan man slå fast – som Curt Sørensen gør det – at Kautsky (og Luxemburg) lagde større vægt på mindretalsbeskyttelse og partipluralisme end Lenin. Og ligeledes, at Kautskys teori om en udmattelsesstrategi, der sandsynlig-

*Årbog for arbejderbevægelsens historie*, 13, København: Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, 1983, 240 s., 130,00 kr.

Trods socialismens egen påstand om at være identisk med det ultimative demokrati, den totale realisering af ægte lighed og total participation, er det umuligt at se bort fra, at de to størrelser i virkelighedens verden har levet et temmelig problemfyldt samliv. Måske netop på grund af socialismens utopiske forestilling om at være det rette demokrati. Faktisk er det ikke lykkedes noget erklæret socialistisk regime at bevare de borgerlige frihedsrettigheder i et omfang, der har kunnet tilfredsstille socialismens mindre entusiastiske tilhængere. Fra USSR til Nicaragua. De, der ikke er 100% for (den herskende partilinie), bringes hurtigt i en position, hvor de er imod. Det kan hverken den ene eller anden af de to positioner være tjent med, og det er da også gået op for de fleste tilhængere af det nye venstre – hvis de da ikke for længst er vandret andre steder hen i det politiske spektrum.

I denne situation er det værdifuldt endnu engang at besinde sig på den organiserede arbejderbevægelses gamle, men evigt aktuelle afsøgninger af forholdet mellem (socialistiske) mål og (demokratiske) midler. Det har redaktionen af *Årbog for arbejderbevægelsens historie* meget fortjenstfuldt gjort til tema for 1983-publikationen.

Dilemmaet for socialismen i mellemkrigstiden såvel som i dag er tydeligst formuleret af Niels Christian Sidenius i optakten til en behandling af kominterns demokratiteori og -praksis: "den vej, der nogle steder har vist sig farbar (omvæltninger a la den russiske revolution) er ikke politisk acceptabel, hvorimod den politisk acceptable vej ikke hidtil har været farbar" (s. 42). Trods forhåbningerne og det dybe humane engagement i den socialistiske tradition er det i praksis blevet til et valg mellem (politisk) demokrati og socialisme, forstået som en mere ligelig fordeling. Og endda en socialisme som ikke entydigt formår at overbevise om, at den er mere produktiv eller retfærdig som samfundssystem.

Curt Sørensen rehabiliterer i en velinformeret og grundig artikel den oprindelige marxistiske debat om demokrati og socialisme. Han undersøger hovedpositionerne hos Kautsky, Lenin og Rosa Luxemburg i begyndelsen af det 20. århundrede (især i den såkaldte massestrejkedebat omkring 1905) og igen i tiden umiddelbart efter den russiske revolution og afslutningen af 1. verdenskrig. Alle tre teoretikere var enige om, at målet måtte være en eller anden total ændring af det eksisterende, kapitalistiske samfundssystem, men var helt uenige om midlerne. I den kortfattede gennemgang lykkes det Curt Sørensen at overbevise om, at de tre forfattere (og deres respektive baglande) faktisk havde tænkt nøje og omhyggeligt over betingelserne for og omkostningerne ved det borgerlige demokrati. Om man føler sig overbevist af konklusionen: At Lenin og Rosa Luxemburg havde en klarere forståelse af begrænsningerne og modsætningerne i det borgerlige demokrati end Kautsky, er en anden sag. Faktisk er det umuligt at afgøre et historisk-sociologisk sagforhold på grundlag af en rent idéintern drøftelse som den foreliggende. Idéhistorisk kan man slå fast – som Curt Sørensen gør det – at Kautsky (og Luxemburg) lagde større vægt på mindretalsbeskyttelse og partipluralisme end Lenin. Og ligeledes, at Kautskys teori om en udmattelsesstrategi, der sandsynlig-

vis var fejlplaceret som politisk strategi i begyndelsen af århundredet i Tyskland, har foregrebet en senere vigtig diskussion om den socialistiske bevægelses muligheder og opgaver i perioder med kapitalistisk stabilisering og ikke-antastet parlamentarisk demokrati. Men at generalisere fra disse historisk bestemte indsigter til en helt anden situation – for eksempel Chile i 1970erne – er at overdrive idéhistoriens betydning.

Bogens to øvrige primært idéhistoriske afhandlinger udsætter sig ikke for denne kritik, idet de ikke postulerer at formulere taktisk-teoretiske indsigter med værdi ud over den situation, de behandler. Det gælder Sidenius' førnævnte afhandling om synet på demokratiet i Komintern, der munder ud i den ikke overraskende konklusion, at det ydre såvel som det partiinterne demokrati ikke havde det godt i mellemkrigstidens kommunistiske partier, og at folkefrontsstrategien fra 1935 fundamentalt set var fremtvunget af den hårde nød og ikke af en dyb, demokratisk respekt for konkurrerende opfattelser.

At denne taktiske holdning til demokratiet som princip ikke er et særkende for kommunister, men også genfindes i socialdemokraternes praksis, demonstreres tydeligt i et fint lille case-study af det partipolitiske spil i Arbejdernes Fællesorganisation i Aalborg i 1970erne af Erik Christensen.

Karin Hansen og Lars Torpe søger i deres bidrag med den fængende titel, "Demokrati i Danmark – socialdemokratisk set" at give en idéhistorisk skitse af den danske socialdemokratiske teori i sin helhed. Analysen af den ældre periode er dog ikke helt på niveau med de nyeste indsigter, idet de primært baserer sig på Lise Tøgebys, Claus Brylids og Niels Finn Christiansens arbejder fra 1960erne. Derved kommer de til endnu engang at gentage, at den teoretiske og strategiske diskussion i 2. Internationale kun reflekteredes svagt i det danske Socialdemokrati (s. 126). Som især Henning Grelle (men også Norbert Lahme) har vist, var det danske parti i virkeligheden snarere forrest i udviklingen af strategien for en fungerende alliancepolitik, en folkelig strategi i ordets bedste betydning. Det skyldes selvfølgelig især agrarsektorens overvældende betydning i Danmark, men indsigten i nødvendigheden af en eller anden form for classesamarbejde var parret med en realistisk forståelse af det umulige i at udøve diktatur over store mindretal og det usandsynlige i, at gårdejere og husmænd skulle forsvinde som klasse i takt med den kapitalistiske udvikling.

Bortset fra denne lapsus får de to forfattere imidlertid fint det centrale i overgangen fra klasseparti til folkeparti frem, nemlig respekten for det parlamentariske demokrati. Denne strategi blev senere kaldt det samarbejdende folkestyre (af Berthel Dalgaard). Hansen og Torpe får fint formuleret, hvorledes classesamarbejdet allerede forudgribes i selve formuleringen af de politiske mål. Denne politiske strategi raffineres med formuleringen af velfærdsstatsstrategien som et forsøg på at udvide det politiske demokrati til også at blive socialt (og derved sikre det). Samtidig med overgangen til folkepartilinien blev Socialdemokratiet nemlig en politisk organisationsform, først for klassekompromisset, men efterhånden for selve staten. I takt med at velfærdssamfundet blev en velfærdsstat, blev regeringen (og dermed regeringspartiet) til en forvaltningsledelse i stedet for Folketingets udøvende organ. Med statsliggørelsen af politikken blev denne politiks udøver, Socialdemokratiet, selv offer for afpolitiseringen.

At dette ikke kun er en nødvendig følge af strukturudviklingen i alle kapitalistiske lande efter 2. verdenskrig, men skyldtes en politisk grundholdning fra begyndelsen, demonstreres fint i Socialdemokratiets tvetydige holdning til *folkestyret*. Efter en tidligere faser flirt med det direkte demokrati som et middel til at hæve befolkningens politiske kultur, skiftede det over til at blive det parti, som forholdt sig mest skeptisk til det direkte demokrati i form af folkeafstemninger. Det var på krav fra de konservative (!), at et forslag om adgang til folkeafstemning kom med i forslaget til ny grundlov i 1939 (s. 124-25). Denne vigtige iagttagelse demonstrerer, at der er forskellige nationale varianter af den socialdemokratiske strategi, og at de trufne valg måske ikke kun hænger sammen med fundamentale strukturelle nødvendigheder, men også med politisk-taktisk "tilfældigheder".

Forholdet mellem magt, demokrati og socialisme er rejst mest analytisk i de to sværest tilgængelige bidrag i bogen. Bidrag som blandt andet er svære, fordi de ikke holder sig inden for den socialistiske teoritradition, men undersøger de komplekse spørgsmål i en meget større teoretisk sammenhæng, der blandt andet inddrager de samtidige ikke-socialistiske, politiske analytikere.

Gert Sørensens bidrag er en uortodoks blanding af essay, grundigt dokumenteret idéhistorie (vedrørende inspirationerne bag formuleringerne i Antonio Gramscis fængselsnotater, *Quaderni del carcere*) og politisk analyse. En blanding, som ikke bliver lettere – men så meget desto mere givende – ved at hente sine referencepunkter fra den avancerede, italienske demokrati-socialisme diskussion. Desværre når han ikke frem til at behandle den taktisk-strategisk sammenhængende udformning af inspirationen fra Gramsci hos Palmiro Togliatti og – især – Enrico Berlinguer. Det ville have lettet læsningen for dem, der kun er bevandrede i den tysk-engelsk-skandinaviske tradition. Men allerede som essayet foreligger, giver det en fornemmelse af eksistensen af en rig politisk kultur, som gjorde det muligt for Gramsci i perioden, mens han sad i fascistisk fængsel, at formulere grundlaget for et radikalt nyt forhold mellem de beherskede og de herskende og analysere politikken som det helt selvstændige felt, det (igen?) er blevet til i massepolitikens tidsalder.

Implikationerne af denne indsigt i politikens egenart antydes imidlertid kun, således at de sikkert vil gå hen over hovedet på et ikke-italiensk publikum af politologer. Politologers professionelle fordomme ser intet nyt i hans kritik af marxismen for reelt at være "en økonomisk specialisme (økonomisk reduktionisme, plejer vi at sige, U.Ø.), der overser den politiske tekniks betydning og kortslutter mellem økonomiske korporationer og politisk magt" (s. 69). Men der er mere i argumentet. Gramscis tolkning af marxismen viser, at økonomi ganske vist er lig med økonomisk magt, men også – og det er vigtigere – forudsætter og bygger på politisk magt. Og denne magt bygger på overbevisning, tro, mentalitet, bevidsthed. Kort sagt, kultur. Denne indsigt i mentalitetens og bevidsthedens betydning for materielle forhold gennemsyrrer den italienske, politiske diskussion – også i kommunistpartiet PCI – hvorfor Gert Sørensen kan slutte af med at citere den politologiske teoretiker Umberto Cerroni for at lægge den største vægt på kulturen med ordene: "Kulturen synes at skulle blive det vigtige felt, hvor disse alternativer (manipulation eller demokrati, U.Ø.) skal afgøres" (s. 92).

Det sker på sæt og vis (men uden koordinering) i Torben Hviid Nielsens impo-

nerende essay "Magt" versus "demokrati". Grundtanken i essayet er ellers simpel nok. En undersøgelse af opfattelsen af de to størrelser magt og demokrati og forholdet mellem dem i den førsocialistiske, utopiske socialisme, i 1920ernes parlamentariske socialdemokratisme og i 1960ernes statsbærende velfærdssocialdemokrati. Epokeinddelingen kan ingen bestride, og velgørende nok eksemplificeres de tre opfattelser med danske teoretikere, Frederik Dreier, Hartvig Frisch og Viggo Kampmann. Bortset fra, at Frisch's enestående teoretiske statur og selvstændighed efter min mening ikke betones nok, er det en fin gennemgang, garneret med inddragelse af netop så megen tidsmæssig baggrund, at man (som historiker) føler sig tryk ved, at forfatteren ved, hvad han snakker om, og ikke bare har grebet tilfældigt i den danske politiske idéhistorie.

Men denne analyse af magt og demokrati i dansk socialistisk teori, der fungerer fint som historisk supplement til Hansen og Torpe, er kun en mindre del af Torben Hviid Niensens bidrag, faktisk den mindste. Hovedanliggendet er en ansats til en egentlig teori om "magten", hvor denne ikke opfattes som en fast størrelse, en "ting", der kan fordeles mellem deltagerne i et nul-sumspil, men i stedet som en relation, der stadig skifter karakter med de historiske forhold. Hvori dette skift nøjere består, får vi ikke at vide, men der antydes en interessant udviklingsgang fra Montesquieus tredeling af (stats)magten til den moderne deling i demokrati, bureaukrati og marked. Det er ikke nyt i sig selv, men denne strukturelle magtanalyse kobles med Michel Foucaults "mikrofysiske" magtanalyse af internaliseringen af disciplinen som forudsætningen for hele den moderne statsdannelse og kapitalisme i stedet for som resultatet af denne proces, sådan som det normalt anskues i materialistiske analyser.

Det bliver kun til koncentreret formulerede ansatser i begyndelsen og slutningen af Torben Hviids artikel, men her ligger for mig at se virkelig begyndelsen til en grænseoverskridelse mellem helt adskilte discipliner og dermed formulering af nye, interessante spørgsmål i den politiske teori. Det kan lade sig gøre, fordi Torben Hviid behersker de dominerende franske, tyske og angelsaksiske teoriretninger såvel som hele den klassiske politik-teoretiske tradition og for eksempel ikke er bange for til slut at introducere en tænker som den franske anarkistiske postmodernist Michel Serres. Desværre bliver det ved henvisningen.

Hvordan er det så kommet så vidt, at demokrati og socialisme i dag næsten opfattes som modsætninger, trods den hæderværdige tradition? Det giver bogen intet svar på, blandt andet fordi forfatterne stort set er enige om, at et "ægte" demokrati forudsætter socialisme. Problemet, som flere steder lægges frem med stor ærlighed, er blot væsentlig mere indviklet, end man troede i sidste århundrede. Og i grunden står det stadig tilbage at bevise præmissen om socialismen som forudsætning for demokrati.

Et enkelt kættersk bidrag går dog i retning af at placere en skyld for den nutidige misere. Det er Feiweil Kupferbergs "Myten om en "høgre demokrati"". I et velopløst essay hudfletter han de vestlige, humanistiske intellektuelles usalige trang til at lade sig besnære af autoritære diktaturers påstande om at have realiseret alt det, som samme intellektuelle savner hjemme. Det er et argument, som er kommet en del på mode her på det sidste (Bent Jensens bog om *Stalinismens fascination* for eksempel – se anmeldelsen i dette nr.), men det bliver det –

desværre – ikke mindre sandt eller vigtigt af. Om den relativt snævre gruppe af intellektuelle så virkelig har bevirket så stor politisk skade, er vanskeligt at afgøre. Når intellektuelle skriver om sig selv, positivt såvel som negativt, er der ingen ende på den betydning, de (vi) tillægger sig (os) selv som formulatore af samfundets fælles indsigt. At begreber også betyder noget er givet, og underkastet Kupperbergs ætsende lakmusprøve, er der ikke mange andre af 1930ernes venstreorienterede intellektuelle end Arthur Koestler, der overlever med den intellektuelle hæderlighed i behold. Groft – men overbevisende – viser han, at deres accept af stalinismens uhyrlige påstand om at være et højere demokrati skyldes, at de hermed fik en art løsning på deres egen private dårlige samvittighed som relativt velbjergede, intellektuelle i et samfund præget af depressionens nød.

Dette spørgsmål om de intellektuelles ansvar er kun en enkelt side af det komplekse af problemer, som bogen ikke tager op: Den formynderiske og bedreviddende holdning i alle de store projekter, der udspringer af oplysningstidens ideale forestillinger om det bedre liv på jorden. Den bedreviddende holdning og den deraf følgende "revolutionære utålmodighed" har oftest ført til tvang over for anderledes tænkende – eller socialdemokratisk passivitet. Preben Wilhelms afsluttende rapport om demokratidiskussionen i VS får ikke dette klart nok frem i lyset – af partitaktiske grunde? I grunden mærkeligt, da Wilhelm netop har været ansvarlig for en demokratisk tolerance, der også udstrækker sig til respekt for anderledes tænkende (problemet om Glistrups "værdighed"). Men det er måske også uretfærdigt at forvente drøftet til bunds i en primært idéhistorisk samling artikler. Med denne begrænsning anbefales bogen varmt som supplement til den kendte politiske teorihistorie.

Uffe Østergaard